

*Шамырканова Н.Б.***БАШТАЛГЫЧ КЛАСС ОКУУЧУЛАРЫНЫН ӨЗ АЛДЫНЧАЛЫГЫН
ӨНҮКТҮРҮҮ МЕТОДДОРУ ЖАНА ЫКМАЛАРЫ***Шамырканова Н.Б.***МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ
УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ***N.B. Shamyrganova***METHODS AND WAYS OF DEVELOPING THE INDEPENDENCE
OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

УДК: 373.3

Баишталгыч класстын мугалими окуучулардын окууга карата кызыкчылыгын ойготуу ыкмаларын жакшы билиши керек. Өз алдынча билимге ээ болууну уюштурууда бул маанилүү болуп саналат. Окуучуларды жаңыны ачууга алып келүү мүмкүнчүлүгү бар, өз алдынча изденүү абалды жараткан изденүү мүнөздөгү методдорду мугалим абалга жараша колдонууну билиши керек. Окутуу процессинде педагог бир гана активдүү метод тандаса да болот, ошондой эле бир нече методдордун комбинациясын да колдонсо болот. Бирок ийгилик тандалган методдор жана коюлган милдеттердин системалуулугуна жана өз ара байланышына көз каранды. Сабакта колдонулган окутуу методун тандоо бир нече шарттарга көз каранды: окутуу максатына, окуучулардын даярдыгынын деңгээлине, окуучулардын жаш курагына, материалды өздөштүрүүгө бөлүнгөн убакытка, мектептин жабдылышына, мугалимдин теориялык жана практикалык жактан даярдыгына. Окутуунун ар бир методу өзүндө методду практикада эффективдүү ишке ашырууга жардам берген ыкмалардын топтому камтыйт. Ошол себептен, окуучулардын предметке болгон кызыкчылыгын өнүктүрүү, баишталгыч класстын окуучуларынын туруктуу окуу жана предметтик билгичтиктерин калыптандыруу үчүн предметтик мазмундун мүмкүнчүлүктөрүн эске алууга мукүндүк берген сабакка ар түрдүү методдорду жана ыкмаларды киргизүү педагог үчүн абдан маанилүү.

Негизги сөздөр: баишталгыч класстын окуучулары, өз алдынча иштөө, сабак, окутуу методдору, ыкмалар, маалыматты өз алдынча издөө.

Учитель младших классов должен хорошо знать методы зарождения заинтересованности учеников к учебе. Она считается важным в организации обучения самостоятельному повышению образования. Есть возможность привезти учеников к открытию нового, для этого учителю нужно знать использовать методы, характерные созданию самостоятельного исследования в зависимости от ситуации. В процессе обучения педагог может выбирать как один активный метод, так и использовать комбинацию из нескольких методов. Но успех зависит от системности и соотношения выбранных методов и пос-

тавленных задач. Выбор метода обучения используемого на уроке зависит от нескольких условий: цели обучения, уровня подготовленности учащихся, возраста учащихся, времени, отведенного на изучение материала, оснащенности школы, теоретической и практической подготовленности учителя. Каждый метод обучения содержит в себе свой набор приемов, которые помогают наиболее эффективно реализовать метод на практике. Очень важно активно внедрять в урок разнообразные методы и приемы, которые позволяют педагогу учесть возможности предметного содержания для развития интереса учащихся к предмету, формирования устойчивых учебных и предметных умений младших школьников.

Ключевые слова: ученики младших классов, самостоятельная работа, урок, методы обучения, методы, самостоятельное исследование информации.

The teacher of the elementary grades should know well the methods for generating pupils' interest in learning. It is considered important in the organization of training for self-improvement of education. It is possible to bring students to the discovery of a new one; for this, the teacher needs to know how to use the methods characteristic of creating independent research, depending on the situation. In the process of learning, the teacher can choose one active method or use a combination of several methods. But success depends on the consistency and the ratio of the selected methods and tasks. The choice of the method of teaching used in the lesson depends on several conditions: the purpose of training, the level of preparedness of students, the age of students, the time allotted for studying the material, the equipment of the school, the theoretical and practical preparedness of the teacher. Each teaching method contains its own set of techniques that help to implement the method in practice most effectively. It is very important to actively introduce in the lesson a variety of methods and techniques that allow the teacher to take into account the possibilities of the subject content for the development of students' interest in the subject, the formation of sustainable learning and subject skills of younger students.

Key words: primary school students, independent work, lesson, teaching methods, methods, independent research of information.

Сабак – окуу процессинин негизги, маанилүү бөлүгү. Мугалимдин жана окуучунун окуу иш-аракети көп мезгилде сабакка топтолот. Ошол себептен кандайдыр бир предмет боюнча окуучуларды даярдоонун сапаты, анын мазмундуу жана методикалык толуктугу көп мезгилде сабакты өткөрүүнүн денгээли, анын атмосферасы менен аныкталат. Окутууда өз алдынча билим алуу, керектүү маалыматты топтоо, гипотеза коюу, жыйынтыктоо билгичтиктерди калыптандырган методдорду жана ыкмаларды колдонуу учурундагы билим берүү процессинде актуалдуу болуп саналат. Бул учурдагы окуучунун өз алдынча окуу иш-аракетти уюштуруу жөндөмдүүлүгүн камсыз кылган универсалдуу окуу кыймыл-аракеттери калыптанышы керектигин билдирет.

Окутуунун репродуктивдүү методдору көп учурда кабыл алуу жана эске тутуу сыяктуу психикалык процесстердин иштешин талап кылып жана ой-жүгүртүү, элестетүүнүн иштешине начар шарт түзөрүн педагог жакшы түшүнүш керек.

Белгилүү окумуштуу И. Бекбоев: «азыркы кезде мектептердин дээрлик көпчүлүгүндө окутуу негизинен түшүндүрүп көрсөтүү (иллюстрациялоо) жана репродуктивдик методдор менен жүргүзүлөт, мында окуучулар билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү мугалимдин айтып көрсөтүүсүнөн, китептерди окуудан жана өздөрүнүн угуп көргөндөрүн бир нече ирээт кайталоодон алышат. Окутуу процессин мындайча уюштуруп өткөрүүдө окуучулар мугалим аларды сураган кезде өздөрүнүн угуп көргөндөрүнүн эстеп калгандарын гана кайталап айтып берүү менен чектелишет да өз алдынча ойлонуп эмгектенүү мүмкүнчүлүктөрүнө ээ болушпайт» - дейт [1, 145].

Ошону менен бирге бул процесстерсиз окуу-таанып-билүү иш-аракетинин өнүгүүсү мүмкүн эмес экендиги анык. Эгер окуучулар окуу иш-аракетине ээ болсо, б.а. окууну билсе («өзүм окутканды билем»), анда бул өнүккөн таанып-билүүчүлүк кызыгууну («окуганды жакшы көрөм, баары кызыктуу»), ички мотивацияны («эмне себептен окуп жатканымды түшүнөм»), элементардуу рефлексивдүү сапаттар («мугалимдин баасын кабыл алууну билем жана өзүм өзүмдүн иш-аракетимди объективдүү баалайм») дегенди божомолдойт. Натыйжада, эң маанилүүсү: башталгыч класстын окуучусу «Мен эмне кылып жатам?» деген суроого гана эмес, ошондой эле «Мен муну кантип аткарам?» деген суроого да жооп бере алат. Мунун негизинде өзгөчө баалуулукту изилдөө-сабактары жана дискуссия-сабактары түзөт.

Башталгыч класстын окуучулары ар түрдүү чыгармачылык тапшырмаларды абдан жакшы көрүшөт. Аны аткарууда окуучулар элестетүү, ойлоп табуу, жазуу, айлана-чөйрөнү өзгөртүү менен алектене

алышат. Демилгени, чыгармачылык өз алдынчалыкты өнүктүргөн көнүгүүлөрдү колдонуу предмет боюнча сабактарды өткөрүүдө милдеттүү түрдөгү шарт болуп саналат. Л.С. Выготский чыгармачылык иш-аракет адамды «келечекке караган жандык» кылып жаратат – деп жазган [2, 36].

Башталгыч класстын окуучулары үчүн кыргыз тили сабагында төмөнкү методдор жакшы натыйжа берет: – сөз куроо. Мында балдар бир сөзгө мүчөлөрдү жалгоо, же бир сөз менен экинчи сөздү айкалыштыруу, же аралашкан ариптерден бир нече сөздөрдү куроо менен жаңы маанидеги сөздөрдү табышат, алардын маанилерин түшүндүрүп беришет.

– мааниси окшош, же тескерисинче мааниси каршы сөздөрдү табуу. Мында окуучуга үлгү катары айрым сөздөрдүн окшош же каршы маанилери берилет. Ал эми бала калган сөздөрдүн окшош, же каршы маанилерин өзү табууга тийиш.

Фонетикалык оюндар – балдардагы угуу көңүл буруусу менен эске тутуусун, созулма жана кыскалыгы боюнча тыбыштарды дифференцирлөө жана угуу жөндөмүн, тишчил жана ачык тыбыштарды угуусун өнүктүрөт.

Лексикалык оюндар – лексикалык бирдиктердин семантикасы жана формасы менен балдарды тааныштырат, башка тилдин лексикасын колдонууга машыктырат. Балдардын кептик реакциясын өнүктүрөт, ой жүгүртүүсүн активдештирет.

Грамматикалык оюндар – оозеки-кептик пикир алышуусун ишке ашыруу үчүн колдонулуп жаткан тилдеги грамматикалык формаларга элементардык деңгээлде ээ болууга жардам берет).

Оюндун ар бир класстары (фонетикалык, лексикалык, грамматикалык) предметтер менен ойнолуучу оюндар, сөздүк оюндар, үстөл үстүндөгү – басмалык оюндар деп бөлүнөт.

Методдорду жана ыкмаларды сабаттуу тандоо, аларды негиздүү айкалыштыруу, колдонуунун методикалык өзгөчүлүктөрүн эске алуу гана башталгыч класстын окуучуларынын өз алдынчалык ишмердүүлүгүн калыптандырууга таасир берет.

– Кейс-метод. Абал берилет (чындыкка максималдуу жакын же чыныгы). Окуучулар абалды өз алдынча изилдөө, аны чечүү варианттарын сунуштоо, мүмкүн болгон чечимдерден мыктысын тандоо керек.

– долбоорлоо методу берилген абалды өз алдынча анализдөөнү жана көйгөйдүн чечимин тандоо билгичтигин божомолдойт. Долбоорлоо методу окутуунун изилдөөчүлүк, чыгармачылык методдорун жана ыкмаларын бириктирет. Долбоорлук иш-аракет ар бир окуучуну активдүү катышуучунун ордуна коет, өз алдынча чыгармачылык пикирди ишке ашы-

руу мүмкүнчүлүгүн берет, командада иштөөгө үйрөтөт. Бул класстын ынтымактуулугуна, коммуникациялык көндүмдөрдүн өнүгүшүнө да алып барат. Муну менен бирге жалпы кызыгуу жана чыгармачылык абал түзүлөт. Ар бир окуучу жалпы ишке өз салымын кошот жана анын аткарылышына жоопкерчилик алат. Иш тажрыйба окуучуларга комплекстүү мүнөзгө ээ болгон долбоорлор жагаарын көрсөтөт, себеби өздүк кызыкчылыкка жараша иш-аракетти тандоо мүмкүнчүлүгү бар.

– Проблемалык метод – көйгөйдү коюуну (көйгөйлүү абал, көйгөйлүү маселе) жана окшош абалдарды (маселелерди, кубулуштарды) анализдөө аркылуу көйгөйгө чечим издөөнү божомолдойт. Э.Мамбетакунов жана Т. Сияевдин пикири боюнча бул методдор окуучулардын аткаруучулук ишмердүүлүгүнөн чыгармачылык-изденүү ишмердүүлүгүнө өтүүгө эффективдүү шарттарды түзөт [3, 316]. Анткени окуучуларга билим даяр түрүндө берилбейт, окуучулар билимге педагогдун жардамы менен коюлган маселелерди чечүү менен жетишишет.

– окуу жана жазуу аркылуу сынчыл ой-жүгүртүүнү өнүктүрүү методу – өз алдынча сынчыл ой-жүгүртүүнү өнүктүрүүгө багытталган метод. Методикада чакыруу, түшүнүү жана ой-жүгүртүү этаптарынан турган сабактардын өз структурасы сунушталат.

– Эвристикалык метод – конкурс, ишмердүүлүк жана ролдук оюндар, жарыш, изилдөө формасындагы ар түрдүү оюн ыкмаларын бириктирет.

Окутуунун эвристикалык методунун маңызы – мында окуучунун өздүк тажрыйбасы түзүлө тургандыгында. Окуучуга өткөн учурдагы тажрыйбалар: даяр билимдер түрүндө (традициялуу окутуу) да, дуушар кылуунун жардамы менен (проблемалуу окутуу) да, кыйынчылыкка атайын уюштурулган теориялык ишмердүүлүк (өнүктүрүүчү окутуу) да эч таңууланбастан эвристикалык окутууда окуучунун билген билими (же анын адашуусу) азыркы тарыхый маданияттык окшоштуктар менен салыштырылууда жана алар менен өз ара аракеттенишүүдө коррекцияланат (түзөтүлөт).

Эвристикалык окутууда баланын инсандыгынын калыптанышына шарт түзүлөт. Мындай сабактарда балдар өзүн түшүнүп билүүгө үйрөнүшөт, эмне маанилүү, а эмне маанисиз, эмне кызык, эмне актуалдуу экендигин аныктоого үйрөнүшөт. Алар материалды жатташпайт, ойлонушат, «билбегенден»

коркушпайт, билүүгө умтулушат, өзүнүн жеке максатын коё билүүгө, башкача айтканда өзүнүн билим алуусунун траекториясын аныктоого үйрөнүшөт [4, 309].

– Изилдөөчүлүк метод окутуунун проблемалык методуна жакындап кетет. Бирок бул жерде мугалим көйгөйдү өзү түзөт. Анын милдети – көйгөйдү изилдөө боюнча изилдөөчүлүк ишти уюштуруу.

Сабакта колдонулган окутуу методун тандоо бир нече шарттарга көз каранды:

- окутуунун максатына;
- окуучулардын даярдыгынын деңгээлине;
- окуучулардын курагына;
- материалды изилдөөгө бөлүнгөн убакытка;
- мектептин жабдылышына;
- мугалимдин теориялык жана практикалык жактан даярдыгына.

Окутуунун ар бир методу өзүндө методду практикада эффективдүү ишке ашырууга жардам берген ыкмалардын топтомун камтыйт. Окутуунун берилген методдору колдонулган сабактар окуучуларга гана эмес, мугалимдер үчүн да кызыктуу. Окутуунун бардык активдүү жана интерактивдүү методдору баланы окуганга үйрөтүү милдетин чечүүгө арналган. Башкача айтканда чындык даяр берилбеши керек. Абалды анализдөөгө, маалыматты өз алдынча издөөгө, логикалык чынжырды түзүүгө жана аргументтештирилген чечимди кабыл алууга негизделген сынчыл ой-жүгүртүүнү өнүктүрүү алда канча маанилүү.

Ошол себептен, окуучулардын предметке болгон кызыкчылыгын өнүктүрүү, башталгыч класстын окуучуларынын туруктуу окуу жана предметтик билгичтиктерин калыптандыруу үчүн предметтик мазмундун мүмкүнчүлүктөрүн эске алууга мүмкүндүк берген сабакка ар түрдүү методдорду жана ыкмаларды киргизүү педагог үчүн абдан маанилүү.

Адабияттар:

1. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. - Б.: Бийиктик, 2011. - 145-б.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1991. - С. 36.
3. Мамбетакунов Э., Сияев Т. Педагогиканын негиздери. - Б.: Айат, 2008. - 316-б.
4. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. - Б.: Бийиктик, 2011. - 309-310-бб.

Рецензент: к.пед.н., доцент Бузурманкулова Ж.А.